

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2010. gada 20. Decembrī

lietā Nr. 2010-44-01

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Gunārs Kūtris, tiesneši Kaspars Balodis, Aija Branta, Kristīne Krūma, Vineta Muižniece un Viktors Skudra,

pēc Latvijas Republikas tiesībsarga pieteikuma,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 8. punktu un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2010. gada 26. novembrī tiesas sēdē izskatīja lietu

„Par Aizturēto personu turēšanas kārtības likuma 7. panta piektās daļas 1. punkta vārdu „kuras augstums nepārsniedz 1,2 metrus” un pārejas noteikumu 1. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 95. pantam”.

Konstatējošā daļa

1. Aizturēto personu turēšanas kārtības likuma (turpmāk – Aizturēto turēšanas likums) 7. panta piektās daļas 1. punkts paredz, ka kamerā ierīko „ūdensvadam pieslēgtu sanitāro mezglu, kas no pārējās telpas ir norobežots ar sienu, kuras augstums nepārsniedz 1,2 metrus”, savukārt pārejas noteikumu 1. punkts noteic, ka „šā likuma 2. panta otrajā daļā un 7. panta trešajā un piektajā daļā noteiktās prasības izpildāmas līdz 2013. gada 31. decembrim” (turpmāk arī – apstrīdētās normas).

2. Latvijas Republikas tiesībsargs (turpmāk – Tiesībsargs) pieteikumā norāda, ka Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 95. pants paredzot necilvēcīgas izturēšanās aizliegumu. Šīs normas saturs esot noskaidrojams kopsakarā ar starptautiskajiem līgumiem, kuri ir saistoši Latvijas Republikai, – Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām (turpmāk – Pakts) 7. pantu, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 3. pantu un Eiropas Padomes Konvenciju par spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanu (turpmāk – Eiropas Padomes Konvencija) un tās papildprotokoliem Nr. 1 un Nr. 2. Minētie tiesību akti paredzot necilvēcīgas izturēšanās absolūtu aizliegumu, un nekādi izņēmumi no tā neesot pieļaujami.

Jebkura brīvības atņemšana neizbēgami esot saistīta ar ciešanu vai pazemojuma radīšanu. Tas pats par sevi neesot pietiekams pamats, lai konstatētu personas tiesību pārkāpumu. Tomēr brīvības atņemšana nedrīkstot pakļaut personu tādām ciešanām, kas nenovēršami pārsniedz brīvības atņemšanas vietām raksturīgo līmeni.

Cilvēcīgu apstākļu nodrošināšanai esot vajadzīgas ērti pieejamas tualetes, kurās tiek ievēroti higiēnas standarti. Sanitārajam mezglam vajagot būt norobežotam no pārējās telpas. Norobežojums nedrīkstot būt formāls. Tam esot pietiekami jāaizsargā personas privātums gan no citām aizturētajām personām, gan arī no īslaicīgās aizturēšanas vietas darbiniekiem. Šie standarti esot attiecināmi gan uz policijas pārvalžu īslaicīgās aizturēšanas vietām, gan arī uz cietumiem.

Atsaucoties uz vairākiem Eiropas Cilvēktiesību tiesas (turpmāk – ECT) spriedumiem, pieteikumā secināts, ka īslaicīgās aizturēšanas vietā esošai personai esot tiesības uz privātuma aizsardzību arī tad, kad tā apmeklējot sanitāro mezglu. Ja šādas tiesības personai tiek liegtas, esot pārkāptas Konvencijas 3. panta prasības. Arī no Eiropas Padomes Spīdzināšanas novēršanas un necilvēcīgas vai

pazemojošas rīcības vai soda novēršanas komitejas (turpmāk – Komiteja) rekomendācijām izrietot secinājums, ka sanitārais mezgls tā izmantošanas laikā nedrīkst būt redzams jebkurām citām personām.

Tiesībsarga biroja darbinieki laika posmā no 2007. gada līdz 2010. gadam esot apmeklējuši 17 īslaicīgās aizturēšanas vietas, un neviena no tām neesot atbildusi Komitejas noteiktajiem standartiem. Šo apmeklējumu laikā konstatēts, ka sanitāro mezglu no pārējās kameras telpas norobežo viena aptuveni 1,2 metrus augsta plāksne. Minētā plāksne tikai norobežojot sanitāro mezglu no izlietnes vai gultām vienā kameras pusē. Tādējādi persona, kura apmeklē sanitāro mezglu, esot redzama citām personām, kas atrodas šajā kamerā. Vairākas īslaicīgās aizturēšanas vietu kameras esot aprīkotas ar divstāvīgām gultām, un tāpēc sanitārā mezgla norobežojums nespējot nodrošināt privātumu. Turklāt atsevišķās īslaicīgās aizturēšanas vietās sanitārā mezgla nemaz neesot.

Līdz ar to Aizturēto turēšanas likuma 7. panta piektās daļas 1. punkta vārdi „kuras augstums nepārsniedz 1,2 metrus” nenodrošinot personas privātumu un neatbilstot Satversmes 95. pantam.

Tiesībsarga pieteikumā arī norādīts, ka no Satversmes 1. panta izrietošajam tiesiskās paļāvības principam neatbilstot Aizturēto turēšanas likuma pārejas noteikumu 1. punkts. Proti, likumdevējs esot nepamatoti attālinājis termiņu, līdz kuram īslaicīgās aizturēšanas vietu labiekārtojuma un aprīkojuma prasības varot neatbilst likumā noteiktajām.

Sākotnēji Aizturēto turēšanas likuma pārejas noteikumu 1. punktā bijis ietverts termiņš – 2008. gada 31. decembris, līdz kuram īslaicīgās aizturēšanas vietas vajadzējis labiekārtot atbilstoši likuma prasībām. Šis trūkumu novēršanai paredzētais termiņš esot bijis pamatots, jo līdz Aizturēto turēšanas likuma pieņemšanai vispār neesot bijis likuma regulējuma attiecībā uz īslaicīgās aizturēšanas vietu labiekārtojuma prasībām. Sadzīves apstākļu sakārtošanai šajās

vietās atbilstoši cilvēktiesību standartiem bijis nepieciešams laiks un finanšu resursi.

Likumdevēja rīcība – proti, tas, ka 2008. gada nogalē Aizturēto turēšanas likuma pārejas noteikumu 1. punktā ietvertais termiņš tika steidzamības kārtībā pagarināts līdz 2013. gada 31. decembrim, – neesot bijusi pieļaujama, jo to liedzot Satversmes 1. pants. Par termiņa pagarinājuma pamatojumu nevarot kalpot arī finanšu līdzekļu trūkums. Satversmes 95. pantā un Konvencijas 3. pantā garantētās tiesības esot absolūtas, proti, tādas, kuras nevar tikt ierobežotas. Aizbildinoties ar finanšu līdzekļu trūkumu, nevarot attaisnot apstākļus, kas pārkāpj necilvēcīgas izturēšanās aizliegumu, respektīvi, minimālo ciešanu sliekšni. Šāda rīcība ne vien graujot uzticību valsts pārvaldei, bet arī esot pretrunā ar tiesiskās paļāvības principu. Bez tam Valsts policijas budžets esot nepārtraukti palielināts un laika posmā no 2005. gada līdz 2008. gadam pat dubultojies. Līdz ar to Aizturēto turēšanas likuma pārejas noteikumu 1. punkts neatbilstot Satversmes 1. pantam.

Tiesībsargs papildus norāda, ka Aizturēto turēšanas likuma 7. panta piektās daļas 1. punktā noteiktais esot tikai viens no vairākiem apstākļiem, kas norādot uz īslaicīgās aizturēšanas vietu neatbilstību cilvēktiesību standartiem. Būtiskākais Satversmes 95. pantā ietvertu pamattiesību aizskārums izrietot no tā, ka likumdevējs pieņēmis minētā likuma pārejas noteikumu 1. punktu un pagarinājis periodu, kurā īslaicīgās aizturēšanas vietas varot neatbilst cilvēktiesību standartiem.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – nepiekrīt Tiesībsarga argumentiem un lūdz Satversmes tiesu atzīt apstrīdētās normas par atbilstošām augstāka juridiskā spēka tiesību normām.

Īslaicīgās aizturēšanas vietu apstākļi pārkāpjot Satversmes 95. panta prasības tikai tad, kad tie sasniedzot minimālo cietsirdības līmeni. Atsaucoties uz

ECT un Komitejas praksi, Saeima norāda, ka spīdzināšanas, citādas cietsirdīgas vai cieņu pazemojošas izturēšanās pret cilvēku aizliegums uzskatāms par vienu no Konvencijas galvenajām normām. Atšķirībā no citām Konvencijas normām tās 3. pants esot formulēts kategoriski un neparedzot nekādus izņēmumus vai atkāpes.

Pamatojoties uz pieteikumā minētajiem faktiem un Iekšlietu ministrijas sniegto informāciju, esot secināms, ka Aizturēto turēšanas likuma 7. panta piektās daļas 1. punktā noteiktais nesasniedz minimālo cietsirdības līmeni, pēc kura varētu konstatēt Satversmes 95. panta pārkāpumu. Bez tam sanitāro mezglu labiekārtošana atbilstoši Aizturēto turēšanas likuma prasībām un starptautiskajiem cilvēktiesību standartiem esot likuma piemērotāju, nevis likumdevēja kompetencē ietilpstošs jautājums.

Saeima piekrīt Tiesībsarga paustajam viedoklim, ka personai, kura ievietota īslaicīgās aizturēšanas vietā, jānodrošina pieeja sanitārajam mezglam, kas būtu norobežots no pārējās telpas ar sienu un garantētu privātuma aizsardzību. Tomēr nevarot piekrist tam, ka no pārējās kameras nepietiekami norobežoti sanitārie mezgli paši par sevi nozīmējot Satversmes 95. panta pārkāpumu. Izvērtējot Tiesībsarga pieteikumā minēto ECT lietu faktiskos apstākļus, Saeima secina, ka tajās esot vērtētas atšķirīgas situācijas.

ECT esot īpaši norādījusi, ka Konvencijas 3. panta pārkāpuma gadījumā nepieciešams konstatēt nepieļaujamas izturēšanās mērķi, proti, pazemot vai aizskart personas godu un cieņu. Likumdevēja mērķis, pieņemot Aizturēto turēšanas likuma 7. panta piektās daļas 1. punktu, neesot bijis pazemot vai aizskart aizturēto personu godu un cieņu. Līdz ar to Saeima uzskata, ka Aizturēto turēšanas likuma 7. panta piektās daļas 1. punkts atbilst Satversmes 95. pantam.

Vērtējot Aizturēto turēšanas likuma pārejas noteikumu 1. punkta atbilstību tiesiskās palāvības principam, Saeima uzskata, ka minētais princips neesot

pārkāpts. Šis princips varot aizstāvēt tikai tādas tiesības, kas personai jau reiz bijušas noteiktas. Tā galvenais uzdevums esot aizsargāt personas tiesības gadījumos, kad normatīvā regulējuma grozījumu rezultātā notiek vai ir iespējama personu tiesiskā stāvokļa pasliktināšanās. Grozījums Aizturēto turēšanas likuma pārejas noteikumu 1. punktā nekādā veidā nepasliktinot personu tiesisko stāvokli, jo ar to tiekot vienīgi pagarināts īslaicīgās aizturēšanas vietu sakārtošanai nepieciešamais pārejas periods. Šādā veidā netiekot samazināts personām piešķirto tiesību apjoms, kā arī netiekot atcelts valsts pienākums noteiktā termiņā sakārtot īslaicīgās aizturēšanas vietas.

Neesot pamatots Tiesībsarga aizrādījums, ka sākotnēji noteiktajā pārejas periodā valsts neesot veltījusi pienācīgu vērību īslaicīgās aizturēšanas vietu labiekārtošanai. No likumprojekta „Grozījums Aizturēto personu turēšanas kārtības likumā” anotācijas varot redzēt, ka tajā sniegts izvērsts pārskats par situāciju šajās vietās. Tāpat tajā esot norādīti jau paveiktie darbi, kā arī turpmāk veicamie šo vietu labiekārtošanas pasākumi.

Saeima vērš Satversmes tiesas uzmanību uz to, ka Aizturēto turēšanas likumā paredzēto standartu ieviešana prasa gan apjomīgus īslaicīgās aizturēšanas vietu labiekārtošanas darbus, gan arī ievērojamus finanšu resursus. Likuma pārejas noteikumu 1. punkta atzīšana par Satversmei neatbilstošu un spēkā neesošu nepaātrināšot īslaicīgās aizturēšanas vietu sakārtošanu, bet radīšot tikai negatīvas sekas. Proti, tikšot apgrūtināts tiesu, prokuratūras un policijas darbs.

Ņemot vērā minēto, Saeima lūdz Satversmes tiesu atzīt Aizturēto turēšanas likuma 7. panta piektās daļas 1. punkta vārdus „kuras augstums nepārsniedz 1,2 metrus” par atbilstošiem Satversmes 95. pantam, bet pārejas noteikumu 1. punktu – par atbilstošu Satversmes 95. un 1. pantam.

4. Pieaicinātā persona – Latvijas Republikas pārstāve Eiropas Padomes spīdināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanas komitejā Ilvija Pūce norāda, ka no likumprojekta „Aizturēto personu turēšanas kārtības likums” anotācijas izrietot divi mērķi, kuru dēļ Aizturēto turēšanas likuma 7. panta piektās daļas 1. punktā ir noteikts sanitāro mezglu norobežojošās sienas augstums – 1,2 metri. Proti, mērķi esot šādi: neierobežot kameras pārredzamību un nodrošināt personas cieņu neaizskarošus apstākļus. Tomēr šie mērķi esot pretrunīgi un vienlaikus tos abus īstenot neesot iespējams. Ja tiekot īstenots viens no mērķiem, neesot iespējams īstenot otru.

Likumdevējs Aizturēto turēšanas likuma 7. panta piektās daļas 1. punktā esot noteicis konkrētu norobežojošās sienas maksimālo augstumu, kas nodrošina kameras pārredzamību gan citiem aizturētajiem, gan īslaicīgās aizturēšanas vietas darbiniekiem. Līdz ar to likumdevējs par prioritāti esot noteicis pirmo mērķi, proti, neierobežot kameras pārredzamību. Savukārt otro mērķi – personas privātuma aizsardzību – likumdevējs esot nodrošinājis vienīgi formāli. Ja primārais mērķis būtu personas privātuma aizsardzība, tad likumā būtu noteikts norobežojošās sienas minimālais augstums, kas nepieciešams, lai nodrošinātu personas cieņu neaizskarošus apstākļus.

Komiteja attiecībā uz minimālajiem aizturēšanas vietu standartiem esot norādījusi, ka visām personām jānodrošina ērta pieeja sanitārajam mezglam. Ja sanitārais mezgls atrodas kamerā, tam vajagot būt nošķirtam no pārējās telpas. Tomēr nevienā Komitejas dokumentā neesot norādīts, kādā veidā jānorobežo sanitārais mezgls, ja tas atrodas kamerā. Tas neesot darīts tādēļ, lai pati iestāde katrā konkrētā gadījumā varētu izvērtēt visus lietas apstākļus un gādāt par to, lai personas privātums tiktu efektīvi aizsargāts. Piemēram, sanitāro mezglu esot iespējams norobežot, izmantojot aizvelkamus aizkarus vai atbilstošus aizslietņus.

Neesot pamatots Saeimas atbildes rakstā norādītais arguments, ka ECT nolēmumos sanitārā mezgla iekārtojums tiekot vērtēts kā mazāk nozīmīgs

jautājums salīdzinājumā ar citām cilvēktiesību aizsardzības prasībām. ECT vairākkārt esot uzsvērusi, ka aizturēšanas apstākļi jāvērtē kopumā, un neesot nozīmes tam, vai sanitārā mezgla iekārtojums tiek minēts kā pirmais vai pēdējais apsvērums.

Tāpat neesot pamatots arī arguments, ka Konvencijas 3. panta pārkāpuma gadījumā nepieciešams konstatēt nepieļaujamas izturēšanās mērķi, proti, pazemot vai aizskart personas godu un cieņu. ECT, tieši pretēji, esot atzinusi, ka izšķirošs ir nevis valsts rīcības mērķis, bet gan tās raksturs un ietekme uz cietušo personu.

Vērtējot Aizturēto turēšanas likuma pārejas noteikumu 1. punkta satversmību, esot jāņem vērā, ka finanšu līdzekļu trūkums nevar atbrīvot valsti no tās pienākuma nodrošināt minimālo prasību izpildi attiecībā uz personām, kas atrodas īslaicīgās aizturēšanas vietās. Šāds secinājums izrietot gan no Komitejas pieņemtajiem dokumentiem, gan no ECT nolēmumiem.

Līdz ar to I. Pūce secina, ka apstrīdētās normas neatbilstot ne Satversmes 95. panta otrā teikuma vārdiem „cieņu pazemojoša izturēšanās pret cilvēku ir aizliegta”, nedz arī Komitejas noteiktajiem standartiem šajā jomā.

5. Pieaicinātā persona – Latvijas Cilvēktiesību centrs – norāda, ka Komitejas darbības mērķis esot preventīvā veidā novērst slēgtajās iestādēs iespējamus cilvēktiesību pārkāpumus un izvirzīt pamatkritērijus minimālo standartu ievērošanai šajās iestādēs. No Komitejas noteiktajiem standartiem esot secināms, ka aizturētajām personām jābūt pieejamiem tādiem sanitārajiem mezgliem, kuros tiek ievērotas higiēnas prasības un aizsargāts personas privātums. Tomēr Komiteja nesniedzot dalībvalstīm tehniska rakstura ieteikumus kameru iekārtošanai. Standartu praktiska ieviešana tiekot atstāta dalībvalstu ziņā.

No Komitejas ziņojumiem esot secināms, ka daļēji norobežotie sanitārie mezgli, proti, tādi, kuros persona redzama līdz viduklim, kā arī tādi, kurus norobežojošo sienu augstums ir viens metrs, neatbilst tās noteiktajiem

standartiem. Šādos gadījumos dalībvalstīm tiekot rekomendēts nodrošināt personas privātuma aizsardzību.

Atsaucoties uz vairākiem ECT spriedumiem, Latvijas Cilvēktiesību centrs norāda, ka nepietiekams sanitāro mezglu norobežojošās sienas augstums esot viens no apstākļiem, uz kuru pamata tiesa konstatē Konvencijas 3. panta pārkāpumu. Lai arī nevienā no lietām *expressis verbis* netiekot norādīts konkrēts sanitāro mezglu norobežojošās sienas augstums, nepietiekama privātuma aizsardzība esot viens no faktoriem, kas liecinot par ieslodzījuma vietu apstākļu neatbilstību Konvencijas prasībām.

Līdz ar to Aizturēto turēšanas likuma 7. panta piektās daļas 1. punktā noteiktais sanitāro mezglu norobežojošās sienas augstums neesot pietiekams personas privātuma aizsardzībai.

6. Saeimas Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisija informē Satversmes tiesu, ka Tiesībsarga priekšlikumi attiecībā uz apstrīdētajām normām vērtēti komisijas 2009. gada 4. novembra sēdē, kurā piedalījušies Tiesībsarga biroja, Finanšu ministrijas un Iekšlietu ministrijas pārstāvji. Tiesībsarga biroja pārstāvis esot norādījis, ka Aizturēto turēšanas likuma 7. panta piektās daļas 1. punkts nenodrošina aizturēto personu privātuma aizsardzību. Finanšu ministrijas pārstāvis esot atzinis, ka, ņemot vērā valsts fiskālo situāciju, Tiesībsarga priekšlikumi nav atbalstāmi.

Savukārt Iekšlietu ministrijas pārstāvis esot informējis, ka Aizturēto turēšanas likuma izstrādāšanas laikā ņemti vērā Valsts cilvēktiesību biroja ieteikumi un Komitejas rekomendācijas. Tiesībsarga priekšlikumā neesot pamatots tas, kādēļ Aizturēto turēšanas likuma 7. panta piektās daļas 1. punktā vajadzētu būt noteiktai tieši divus metrus augstai starpsienai. Šāda prasība neesot iekļauta nevienā starptautiskajā cilvēktiesību aizsardzības standartā. Bez tam jautājums par personu turēšanas apstākļu uzlabošanu īslaicīgās aizturēšanas

vietās esot risināms kompleksi, bet apstrīdēto normu atcelšana radīšot negatīvas sekas Latvijas valstij.

Komisija norāda, ka saskaņā ar Saeimas kārtības ruļļa 79. pantu Tiesībsarga priekšlikumi attiecībā uz apstrīdētajām normām būtu jāvirza kā komisijas izstrādāts likumprojekts. Tajā citastarp būtu norādāma arī likumprojekta ietekme uz valsts budžetu. Finanšu līdzekļu trūkuma dēļ Tiesībsarga iniciatīva patlaban neesot īstenojama.

Satversmes 95. pantā un Konvencijas 3. pantā noteiktās tiesības nevarot ierobežot, tomēr sanitāro mezglu nenošķiršana no pārējās kameras daļas pati par sevi vēl nenozīmējot Satversmes 95. panta pārkāpumu.

7. Latvijas Republikas Iekšlietu ministrija informē Satversmes tiesu, ka Latvijā šobrīd darbojoties 22 īslaicīgās aizturēšanas vietas. Sanitārie mezglī, kas atbilst Aizturēto turēšanas likuma 7. panta piektās daļas 1. punkta prasībām, esot ierīkoti 19 īslaicīgās aizturēšanas vietās, bet trijās sanitārie mezglī izvietoti ārpus kamerām.

Komiteja vairākkārt esot apmeklējusi īslaicīgās aizturēšanas vietas un sagatavojusi vairākas rekomendācijas un ziņojumus par apstākļu uzlabošanu tajās. Ziņojumos citastarp esot norādīts, ka sanitārā mezglā izmantošanas laikā tam nevajadzētu būt atklātam jebkuras citas personas redzei. Taču nevienā ziņojumā neesot norādīts, ka sanitāros mezglus norobežojošo sienu augstums neatbilstu starptautiskajiem standartiem un būtu uzskatāms par cilvēka cieņu aizskarošu.

Patlaban neviena īslaicīgās aizturēšanas vieta neatbilstot Tiesībsarga ierosinājumam par sanitāro mezglu norobežojošās sienas augstumu (2 metri). Lai visās 270 īslaicīgās aizturēšanas vietu kamerās sanitāros mezglus norobežotu ar divus metrus augstām sienām, esot nepieciešami aptuveni 24 300 lati.

Likumā noteiktais sanitāro mezglu norobežojošās sienas augstums esot pamatots ar praktisko pieredzi, kā arī nepieciešamajiem drošības pasākumiem. Divus metrus augsta kameras sanitāro mezglu norobežojoša siena, kas pārsniegtu cilvēka vidējo augumu, ievērojami pasliktinātu kameras pārskatāmību un radītu papildu risku, ka aizturētās personas var nodarīt kaitējumu sev vai citām personām.

Īslaicīgās aizturēšanas vietu labiekārtošanai un citastarp Aizturēto turēšanas likuma prasību nodrošināšanai esot nepieciešami vairāk nekā trīs miljoni latu, bet piešķirtais finansējums esot nepietiekams.

Ja Satversmes tiesa Aizturēto turēšanas likuma pārejas noteikumu 1. punktu atzītu par neatbilstošu Satversmei, tad nekavējoties būtu jāslēdz lielākā daļa īslaicīgās aizturēšanas vietu. Tas paralizētu tiesu, prokuratūras, Valsts policijas un citu tiesībaizsardzības iestāžu darbu, jo īslaicīgās aizturēšanas vietu funkcija vairs nebūtu izpildāma vai arī būtu izpildāma tikai daļēji, pārkāpjot likuma nosacījumus par kamerās pieļaujamo aizturēto personu skaitu.

Secinājumu daļa

8. Pieteikumā ietverts prasījums izvērtēt Aizturēto turēšanas likuma 7. panta piektās daļas 1. punkta vārdu „kuras augstums nepārsniedz 1,2 metrus” atbilstību Satversmes 95. pantam. No pieteikuma papildinājumiem un pieaicināto personu viedokļiem izriet, ka būtībā tiek apstrīdēta šīs normas atbilstība Satversmes 95. panta otrā teikuma vārdiem „cieņu pazemojoša izturēšanās pret cilvēku ir aizliegta”.

8.1. Noskaidrojot Satversmē noteikto pamattiesību saturu, jāņem vērā Latvijas starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā. Satversmes tiesa arī iepriekš Satversmes 95. pantu ir interpretējusi kopsakarā ar starptautiskajiem cilvēktiesību aizsardzības aktiem (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 22. oktobra sprieduma lietā Nr. 2002-04-03 secinājumu daļas 5. punktu*).

Konvencijas 3. pants paredz, ka nevienu nedrīkst spīdzināt, nedz arī pakļaut cietsirdīgai vai pazemojošai attieksmei vai sodam. ECT ir atzinusi, ka minētais pants ietver vienu no demokrātiskas valsts pamatvērtībām un paredz absolūtu cilvēktiesību aizsardzības garantiju, no kuras īstenošanas dalībvalsts nav tiesīga atkāpties (*sk., piemēram, ECT spriedumus lietās: Chahal v. the United Kingdom, no. 22414/93, 23 EHRR. 413, para. 79; Labita v. Italy [GC], no. 26772/95, ECHR 2000-IV, para. 119*). Atkāpšanās un izņēmumi no Konvencijas 3. panta saistībām netiek pieļauti pat ārkārtas situācijās (*sk., piemēram, ECT spriedumus lietās: Assenov and Others v. Bulgaria, no. 90/1997/874/1086, 28 October 1998, Reports 1998-VIII, para. 93; Selmouni v. France [GC], no. 25803/94, 28 July 1999, ECHR 1999-V, para. 95*).

Saskaņā ar Konvencijas 3. pantu par pazemojošu izturēšanos pret personu tiek uzskatīta tāda rīcība, kas var radīt cietušajam baiļu, ciešanu un mazvērtības sajūtu. Aizvainojot un noniecinot personas cieņu, tiek grautas tās morālās un fiziskās spējas (*sk., piemēram, ECT spriedumus lietās: Kudła v. Poland [GC], no. 30210/96, ECHR 2000-XI para. 94; Pretty v. the United Kingdom, 2346/02, ECHR 2002-II, para. 52*).

Arī Pakta 10. panta pirmā daļa noteic, ka pret visām personām, kurām atņemta brīvība, jāizturas humāni un respektējot cilvēka cieņu. Minētā norma attiecas uz valsts pienākumu nodrošināt personu pamatvajadzību apmierināšanu, piemēram, attiecībā uz pārtiku, apģērbu, medicīnisko aprūpi, sanitārajām labierīcībām, izglītību, darbu, atpūtu, kameru apgaismojumu, saziņu ar ārpusauli, pastaigām un privātumu (*sk. Nowak M. U.N. Covenant of Civil and Political Rights. CCPR Commentary. 2nd revised edition: Norbert Paul Engel Verlag, e.K., 2005, p. 250*).

Latvijas Republika ir ratificējusi vairākas konvencijas, kuras nosaka necilvēcīgas un cieņu pazemojošas sodīšanas aizliegumu. ANO Konvencijas pret spīdzināšanu un citiem nežēlīgiem, necilvēcīgiem vai cieņu pazemojošiem

izturēšanās vai sodīšanas veidiem 2. panta pirmā daļa paredz, ka “katra dalībvalsts veic efektīvus likumdošanas, administratīvos, tiesas un citus pasākumus, lai novērstu spīdzināšanu jebkurā tās jurisdikcijai pakļautajā teritorijā”. Savukārt konvencijas 1. panta pirmā daļa norāda, kādas darbības ir atzīstamas par spīdzināšanu.

Tāpat Latvijas Republika ir pievienojusies Eiropas Padomes Konvencijai. Saskaņā ar to ir izveidota Komiteja, kas uzrauga Konvencijas 3. panta ievērošanu dalībvalstīs un šajā sakarā izstrādā rekomendācijas.

Līdz ar to, izvērtējot Tiesībsarga pieteikumā norādīto pamattiesību pārkāpumu, Satversmes tiesa ņems vērā arī Latvijai saistošos starptautiskos minimālos cilvēktiesību aizsardzības standartus.

8.2. Satversmes 95. pantā ietvertās tiesības kopsakarā ar starptautiskajām tiesību normām paredz imperatīvu pienākumu. Nekādas atkāpes no tā nav pieļaujamas. Tādējādi, lai izvērtētu Aizturēto turēšanas likuma 7. panta piektās daļas 1. punkta vārdu „kuras augstums nepārsniedz 1,2 metrus” atbilstību Satversmes 95. pantam, tiesai jāpārlicinās, vai normā ietvertais regulējums var radīt aizskārumu, kas pārsniegtu minimālo cietsirdības līmeni. Konstatējot, ka šī norma var sasniegt minēto līmeni, tiesai jāizvērtē, vai norma ir pietiekami skaidra, lai, to piemērojot, nerastos Satversmes 95. pantā minētais pamattiesību pārkāpums.

Izvērtējot Aizturēto turēšanas likuma 7. panta piektās daļas 1. punkta vārdu „kuras augstums nepārsniedz 1,2 metrus” satversmību, jāņem vērā vairāki apsvērumi. Pirmkārt, minētā norma attiecas uz aizturēto personu turēšanas apstākļiem, kas saistīti ar īslaicīgās aizturēšanas vietu režīmu. Tas pats par sevi paredz noteiktus tiesību ierobežojumus un rada personai zināmas ciešanas. To personu tiesības, kurām atņemta brīvība, atšķiras no brīvībā esošo personu tiesībām, proti, personas, kurām brīvība ir atņemta, nebauda pamattiesības tikpat

lielā mērā kā personas, kas atrodas brīvībā (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2008-42-01 11. punktu un 2009. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2009-05-01 14. punktu*).

Otrkārt, lielākajai daļai personu, kas atrodas īslaicīgās aizturēšanas vietās, brīvība nav atņemta, pamatojoties uz spēkā esošu tiesas nolēmumu. Šādā gadījumā personu aizsargā nevainīguma prezumpcijas princips un tai var piemērot vienīgi tādus ierobežojumus, kas nepieciešami kriminālprocesuālo darbību veikšanai, kā arī kārtības un drošības uzturēšanai (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 22. oktobra sprieduma lietā Nr. 2002-04-03 secinājumu daļas 4. punktu*).

9. Tiesībsargs savā pieteikumā norāda, ka Aizturēto turēšanas likuma 7. panta piektās daļas 1. punkta vārdi „kuras augstums nepārsniedz 1,2 metrus” nenodrošinot pietiekamu aizturēto personu privātuma aizsardzību. Savukārt Saeima atbildes rakstā norāda, ka šī norma nesasniedzot minimālo cietsirdības līmeni, kas radītu Satversmes 95. panta pārkāpumu. Pamatojums tam, kādēļ noteikts tieši šāds norobežojošās sienas maksimālais augstums – 1,2 metri, atbildes rakstā nav dots. Šāds pamatojums neizriet arī no Saeimas Aizsardzības, Iekšlietu un korupcijas novēršanas komisijas atbildes (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 42. – 44. lpp.*).

No Aizturēto turēšanas likuma anotācijas redzams, ka minētais norobežojošās sienas augstums tika izraudzīts, lai neierobežotu kameras pārredzamību un vienlaikus nodrošinātu personas cieņu neaizskarošus apstākļus sanitārā mezgla izmantošanas laikā (*sk. Aizturēto personu turēšanas kārtības likuma anotāciju http://www.saeima.lv/saeima8/mek_reg_fre, aplūkota 2010. gada 7. decembrī*). Arī Iekšlietu ministrijas atbildē norādīts, ka prasība par 1,2 metrus augstas norobežojošās sienas izbūvi ir pamatota ar praktisko pieredzi, kā arī īslaicīgās aizturēšanas vietās nepieciešamajiem drošības pasākumiem. Augstāka sanitāro mezglu norobežojošā siena pasliktinātu kameras pārskatāmību

un radītu papildu risku, ka aizturētās personas var nodarīt sev kaitējumu, piemēram, sakropļot pašas sevi vai mēģināt izdarīt pašnāvību, vai fiziski ietekmēt cita citu, vai arī izmantot sienu par aizsegu neatļautu priekšmetu izgatavošanai nolūkā vēlāk tos pielietot uzbrukumā citām personām vai bēgšanas mēģinājumā (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 49. lpp.*).

Likumdevēja pienākums, lemjot par cilvēktiesību aizsardzības jautājumiem, ir noteikt tādu tiesisko regulējumu, kas līdzsvaro dažādas ar cilvēktiesību aizsardzību saistītās intereses. Satversmes tiesas nolēmumos atzīts, ka tiesību normas, kas vērstas pret ieslodzījuma vietu režīma pārkāpumiem, atzīstamas par pieņemtām sabiedrības drošības labad (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2009. gada 18. decembra sprieduma lietā Nr. 2009-10-01 14. punktu*). Arī Konvencijas piemērošanas praksē ir atzīts, ka tā neaizliedz valstij veikt pasākumus, kas nepieciešami, lai garantētu sabiedrības drošību un novērstu personu bēgšanas vai pašnāvības mēģinājumus brīvības atņemšanas vietās (*sk., piemēram, ECT spriedumu lietā Ramirez Sanchez v. France, no. 59450/00, 4 July 2006, para. 138*).

Tomēr par nepieciešamību novērst sabiedrības drošības apdraudējumu nevar runāt abstrakti, neņemot vērā lietas faktiskos apstākļus. Lai šāds pamatojums būtu pieļaujams, ir nepieciešams pietiekami ticami izskaidrot objektīvi pastāvošo vai iespējamo saikni starp konkrētu tiesisko regulējumu un sabiedrības drošības stiprināšanu, drošības apdraudējuma novēršanu vai mazināšanu (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-01-01 12.2. punktu*).

Var piekrist I. Pūces norādītajam, ka minētās normas nolūks ir galvenokārt nodrošināt īslaicīgās aizturēšanas vietas kameras pārredzamību, nevis aizsargāt personas privātumu. Par šādu nolūku liecina arī tas, ka normā vārdu „siena” likumdevējs ir lietojis vienskaitlī (*sk. I. Pūces atzinumu lietas materiālu 1. sēj. 199. un 200. lpp.*). Faktiski sanitārais mezgls, lai arī kurā kameras vietā tas

atrstos, parasti no pārējās telpas ir atdalīts tikai ar vienu norobežojošo sienu un tātad vienmēr būs pārredzams vismaz no vienas puses.

Līdz ar to Satversmes tiesa nav guvusi apstiprinājumu tam, ka Aizturēto turēšanas likuma 7. panta piektās daļas 1. punkta vārdu „kuras augstums nepārsniedz 1,2 metrus” nepieciešamība no sabiedrības drošības viedokļa būtu līdzsvarota ar personas privātuma aizsardzības interesēm.

10. Lai izvērtētu, vai apstrīdētajā normā ietvertais regulējums var sasniegt minimālo cietsirdības līmeni, Satversmes tiesai jānoskaidro minimālās prasības attiecībā uz īslaicīgās aizturēšanas vietās esošo personu turēšanas kārtību.

ECT savos nolēmumos norādījusi, ka viens no apstākļiem, kuru dēļ tiesa konstatē Konvencijas 3. panta pārkāpumu, ir tieši nepietiekamais sanitāro mezglu norobežojošās sienas augstums. Tā, piemēram, lietā *Makarovs pret Krieviju* sanitāro mezglu norobežojošās sienas augstums bija aptuveni 1,45 – 1,65 metri un tā sanitāro mezglu norobežoja tikai no vienas puses; lietā *Novosjolovs pret Krieviju* sanitāro mezglu norobežojošā siena bija 1,1 – 1,3 metrus augsta; lietā *Mamedova pret Krieviju* sanitārais mezgls bija norobežots no pārējās kameras ar vienu metru augstu ķieģeļu sienu un 1,2 metrus augstiem aizkariem; lietā *Hudojorovs pret Krieviju* sanitāro mezglu norobežojošās sienas augstums bija 1,5 metri (*sk. ECT spriedumus lietās: Novoselov v. Russia, no. 66460/01, 2 June 2005, para. 44; Khudoyorov v. Russia, no. 6847/02, 8 November 2005, para. 107; Mamedova v. Russia, no. 7064/05, 1 June 2006, para. 65, un Aleksandr Makarov v. Russia, no. 15217/07, 12 March 2009, paras. 93, 97*).

Savukārt Komiteja savos ziņojumos vairākkārt norādījusi, ka Latvijas valsts pārvaldes iestādēm jānodrošina, lai aizturētajām personām būtu pieejams no pārējās telpas norobežots sanitārais mezgls, kas garantētu personas privātuma aizsardzību [*sk., piemēram, Report to the Latvian Government on the visit to Latvia carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and*

Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 27 November to 7 December 2007, para. 31, <http://www.cpt.coe.int/documents/lva/2009-35-inf-eng.htm>, aplūkots 2010. gada 7. decembrī].

ANO Spīdzināšanas novēršanas komiteja savās rekomendācijās citastarp norādījusi, ka Latvijas Republika gan jau ir veikusi zināmus pasākumus brīvības atņemšanas vietās, arī īslaicīgās aizturēšanas vietās, tomēr to infrastruktūra joprojām ir neatbilstoša un tajās nav nodrošināti pieņemami uzturēšanās apstākļi. Komitejas bažas vēl jo vairāk pastiprina tas, ka nacionālās tiesībsardzības iestādes saņem arvien vairāk sūdzību par cilvēka cieņu pazemojošiem apstākļiem slēgta tipa iestādēs. Šajā sakarā Spīdzināšanas novēršanas komiteja ieteica Latvijai veikt efektīvus pasākumus brīvības atņemšanas vietu infrastruktūras uzlabošanai (sk. *CAT/C/LVA/CO/2, 19 February 2008, Conclusions and recommendations of the Committee against Torture, para. 11, <http://tb.ohchr.org/default.aspx>, aplūkots 2010. gada 7. decembrī*). Līdzīgus ieteikumus ANO Spīdzināšanas novēršanas komiteja ir sniegusi arī iepriekš, īpaši uzsverot policijas pārvalžu īslaicīgās aizturēšanas vietu neapmierinošo stāvokli (sk. *CAT/C/CR/31/3, 5 February 2004, Conclusions and recommendations of the Committee against Torture, para. 7 „b”, <http://tb.ohchr.org/default.aspx>, aplūkots 2010. gada 7. decembrī*).

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka valstij, pieņemot tiesisko regulējumu, kas skar ieslodzītās personas, iespēju robežās jāvadās pēc Apvienoto Nāciju Organizācijas un Eiropas Padomes izstrādātajām rekomendācijām šajā jomā (sk. *Satversmes tiesas 2007. gada 14. jūnija sprieduma lietā Nr. 2006-31-01 14.2. punktu*).

Eiropas Cietumu noteikumu 19.3. punkts paredz, ka valstij ir jānodrošina, lai ieslodzītajiem pastāvīgi būtu pieejamas sanitārās labierīcības, kurās tiek ievērotas higiēnas prasības un personu tiesības uz privātumu [sk. *Council of Europe, Committee of Ministers, Recommendation Rec(2006)2 of the Committee*

of Ministers to member states on the European Prison Rules, www.coe.int, aplūkots 2010. gada 7. decembrī].

ANO Ieslodzīto režīma minimālo standartnoteikumu [*pieņemti 1955. gadā Ženēvā ANO Pirmajā kongresā par noziegumu novēršanu un apiešanos ar noziedzniekiem, apstiprināti ar Ekonomiskās un sociālās padomes 1957. gada 31. jūlija 663 C (XXIV) rezolūciju un 1977. gada 13. maija 2076 (LXII) rezolūciju*] 12. punktā ir norādīts, ka sanitārajam mezglam jābūt tādām, lai persona to varētu izmantot pieklājīgā veidā.

Latvijas Republikas Ministru kabineta pārstāvis starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās, atsaucoties uz ANO Ieslodzīto režīma minimālo standartnoteikumu 12. punktu, citastarp atzinis, ka aizturētajai personai ir jābūt pieejamam atbilstošam un tīram sanitārajam mezglam, turklāt tam jābūt iekārtotam tā, lai netiktu skarta personas cieņa un izmantošanas laikā tas nebūtu atklāts jebkuras citas personas skatam (*sk. ANO Spīdzināšanas novēršanas komitejas 2004. gada 5. februāra secinājumu un ieteikumu analīzes „b” punkta 3. apakšpunktu <http://www.mkparstavis.am.gov.lv/lv/@id=168>, aplūkots 2010. gada 7. decembrī*).

Gan Eiropas Cietumu noteikumi, gan arī ANO Ieslodzīto režīma minimālie standartnoteikumi ir attiecināmi gan uz personu, kurai iestāde piemērojusi apcietinājumu, gan arī uz personu, kurai ar notiesājošu spriedumu atņemta brīvība. Bez tam šajos dokumentos rekomendējošā formā ir minētas vienīgi minimālās cilvēktiesību aizsardzības garantijas.

Līdz ar to no ECT nolēmumiem, starptautiskajiem cilvēktiesību aizsardzības institūciju ziņojumiem un rekomendācijām var secināt, ka īslaicīgās aizturēšanas vietās ir jābūt norobežotam sanitārajam mezglam, kas garantētu personas privātuma aizsardzību. Latvijas Republika jau vairākkārt saņēmusi

aizrādījumus par aizturēto personu turēšanas vietu neatbilstību minimālajiem cilvēktiesību aizsardzības standartiem.

Var piekrist Saeimas atbildes rakstā norādītajam, ka minētajos dokumentos nav identificēts konkrēts minimāli pieļaujama sanitāro mezglu norobežojošās sienas augstums. Tomēr no starptautisko cilvēktiesību institūciju ziņojumiem nepārprotami izriet, ka likumdevēja pienākums ir pieņemt tādas normas, kas efektīvi aizsargātu personas privātumu.

Tādējādi Satversmes tiesa atzīst, ka, nosakot sanitāro mezglu norobežojošās sienas maksimālo augstumu atbilstoši Aizturēto turēšanas likuma 7. panta piektās daļas 1. punkta vārdiem „kuras augstums nepārsniedz 1,2 metrus”, personai var radīt tādu tiesību aizskārumu, kas nonāktu pretrunā ar Satversmes 95. panta otrā teikuma vārdiem „cieņu pazemojoša izturēšanās pret cilvēku ir aizliegta”.

11. Saeima atbildes rakstā norāda, ka Aizturēto turēšanas likuma 7. panta piektās daļas 1. punkta prasību īstenošana ir likuma piemērošanas jautājums, kas ietilpst atbildīgo institūciju, proti, izpildvaras kompetencē.

Satversmes tiesas praksē ir atzīts, ka tiesību normai, kas nosaka personas pamattiesību ierobežojumus, jābūt skaidrai un precīzai (*sk. Satversmes tiesas 2006. gada 6. februāra sprieduma lietā Nr. 2005-17-01 10. punktu*). Šāda prasība izriet no tiesiskās noteiktības principa, un tai īpaša nozīme piešķirama gadījumos, kad valsts vara personai atņem brīvību. Tiesību normām, kas attiecas uz pamattiesību aizsardzību vietās, kur tiek turētas personas, kurām atņemta brīvība, ir skaidri jāparedz minimālās cilvēktiesību garantijas.

Pamattiesību īstenošanas kārtības un cilvēktiesību aizsardzības minimālo garantiju noteikšana ir svarīgs sabiedriskās dzīves jautājums. Lai izpildvara varētu veikt savu pienākumu – praktiski īstenot Saeimas pieņemtos likumus, ir nepieciešams, lai likumā būtu paredzēti pietiekami skaidri tā piemērošanas

kritēriji. Nav pieļaujama personas pamattiesību ierobežošana, atsaucoties uz neskaidru vai pārprotamu tiesību normu (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 21. novembra sprieduma lietā Nr. 2005-03-0306 7. un 10. punktu*). Pie tam likumdevējam pašam likumdošanas procesā jāizlemj visi sabiedriskās dzīves svarīgākie jautājumi, un tas nedrīkst atbildību par cilvēktiesību aizsardzībai, ievērošanai vai īstenošanai būtisku lēmumu pieņemšanu novelt uz izpildvaru.

Aizturēto turēšanas likuma 7. panta piektās daļas 1. punkts paredz, ka sanitāro mezglu norobežojošās sienas augstums nedrīkst pārsniegt 1,2 metrus. Taču tas nenosaka sanitāro mezglu norobežojošās sienas minimālo augstumu, kas spētu nodrošināt personas tiesības uz privātumu, kuru ievērošanu persona ir tiesīga no valsts pieprasīt. Šādā veidā likumdevējs ir piešķīris izpildvarai plašu rīcības brīvību, jo nav noteicis skaidrus un iepriekš paredzamus normas īstenošanas kritērijus. Aizturēto turēšanas likuma 7. panta piektās daļas 1. punkta regulējums būtībā paredz vienīgi izpildvaras rīcības brīvības maksimālo robežu, ciktāl tā ir tiesīga īstenot personas privātuma aizsardzību.

No lietā esošajiem materiāliem secināms, ka dažādās īslaicīgās aizturēšanas vietās telpu aprīkojums ir atšķirīgs. Piemēram, vairāku īslaicīgās aizturēšanas vietu kamerās ir izvietotas divstāvu gultas (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 101., 106., 109. un 128. lpp.*). Atsevišķās kamerās divstāvu gultas atrodas relatīvi tuvu sanitārajam mezglam vai arī sanitāro mezglu norobežojošā siena pret gultām vispār nav uzstādīta (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 61. lpp.*).

Līdz ar to likumdevējs, nosakot maksimāli pieļaujamo norobežojošās sienas augstumu, ir ierobežojis izpildvaras iespējas rīkoties atbilstoši Satversmes 95. pantam un, ņemot vērā īslaicīgās aizturēšanas vietu specifiskos apstākļus, nodrošināt aizturēto personu tiesības uz privātumu.

Satversmes tiesa piekrīt I. Pūces paustajam viedoklim – šajā gadījumā nav pamatots Saeimas atbildes rakstā lietotais arguments, ka norobežojošās sienas

augstums ir likuma piemērošanas jautājums. Par to visupirms liecina paša likumdevēja rīcība, nosakot norobežojošās sienas maksimālo augstumu un neatstājot izpildvarai iespēju rīkoties tā, lai nodrošinātu personas privātuma aizsardzību (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 200. lpp.*).

12. Saeima ir norādījusi, ka Konvencijas 3. panta pārkāpuma gadījumā nepieciešams konstatēt šādas nepieļaujamas izturēšanās mērķi, proti, pazemot vai aizskart personas godu un cieņu.

No ECT nolēmumiem nepārprotami izriet, ka izšķirošais faktors Konvencijas 3. panta pārkāpuma konstatēšanai ir nevis attiecīgās darbības veicējas personas nolūks, bet gan šīs darbības raksturs un ietekme uz personu, pret kuru tā vērsta (*sk., piemēram, ECT spriedumus lietās: V. v. the United Kingdom [GC], no. 24888/94, ECHR 1999-IX, para. 71; Peers v. Greece, no. 28524/95, ECHR 2001-II, para. 74; Valašinas v. Lithuania, no. 44558/98, ECHR 2001-VIII, para. 101*).

Arī I. Pūce savā atzinumā norāda, ka minētais Saeimas arguments nav pamatots. No ECT nolēmumiem nepārprotami esot secināms, ka konkrētas izturēšanās mērķis vai nolūks ir tikai papildu faktors, kas tiesai jāņem vērā. Taču šāda nolūka vai mērķa trūkums nevar kalpot par pamatu tam, lai netiktu konstatēts Konvencijas 3. panta pārkāpums (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 202. lpp.*).

Līdz ar to Satversmes tiesa atzīst, ka šis Saeimas arguments nav pamatots.

13. Tiesībsargs savā pieteikumā ir apstrīdējis vienīgi Aizturēto turēšanas likuma 7. panta piektās daļas 1. punkta palīgteikuma „kuras augstums nepārsniedz 1,2 metrus” atbilstību Satversmes 95. pantam. Savukārt Satversmes tiesa šā sprieduma 9. punktā ir konstatējusi, ka arī minētās normas vārdi „ar sienu” tiek saprasti un piemēroti tādā veidā, kas nenodrošina personas privātuma aizsardzību.

Aizturēto turēšanas likuma 7. panta piektās daļas 1. punkta vārdi „ar sienu” ir daļa no teikuma, kurā ietilpst apstrīdētais palīgteikums. Tādējādi šie vārdi ar apstrīdēto palīgteikumu ir vistiešākajā veidā cieši saistīti un veido vienotu regulējumu. Ja pieteikumā ir apstrīdēta tikai daļa no kādas normas, piemēram, palīgteikums vai atsevišķi vārdi, Satversmes tiesai, ja tas nepieciešams, ir pienākums rīkoties tādā veidā, lai pēc apstrīdētās daļas atzīšanas par spēku zaudējušu spēkā palikusī normas daļa būtu skaidri saprotama un atbilstoša Satversmei.

Līdz ar to Satversmes tiesa atzīst, ka Aizturēto turēšanas likuma 7. panta piektās daļas 1. punkta vārdi un skaitlis „ar sienu, kuras augstums nepārsniedz 1,2 metrus” neatbilst Satversmes 95. pantam.

14. Pieteikumā apstrīdēta arī Aizturēto turēšanas likuma pārejas noteikumu 1. punkta atbilstība Satversmes 1. un 95. pantam. No Tiesībsarga pieteikuma un papildus sniegtās informācijas secināms, ka minētās normas satversmība visupirms ir vērtējama Satversmes 95. panta kontekstā, jo tieši tajā ietverta pamattiesību aizskārums aizturētajām personām ir pats būtiskākais. Savukārt Saeima norāda, ka Aizturēto turēšanas likuma pārejas noteikumu 1. punkts nekādā veidā nepasliktinot personu tiesisko situāciju un pieņemts, rēķinoties ar pieejamiem finanšu līdzekļiem.

Aizturēto turēšanas likuma pārejas noteikumu 1. punkts attiecas uz likuma 2. panta otro daļu, 7. panta trešo daļu un piekto daļu. 2. panta otrajā daļā noteikts, kādas telpas ir iekārtojamas īslaicīgās aizturēšanas vietās. Savukārt 7. panta trešajā daļā noteiktas prasības attiecībā uz kameru lielumu, bet piektajā daļā – kameru labiekārtošanas prasības. Minētās normas no pamattiesību viedokļa ir vienas no nozīmīgākajām visā Aizturēto turēšanas likumā, jo nosaka minimālās aizturēto personu cilvēktiesību aizsardzības garantijas. Savukārt pārejas noteikumu 1. punkts pieļauj iespēju, ka līdz pat 2013. gada 31. decembrim

īslaicīgās aizturēšanas vietas var neatbilst šiem minimālajiem cilvēktiesību standartiem.

14.1. Aizturēto turēšanas likuma pārejas noteikumu 1. punkta sākotnējā redakcija paredzēja, ka „šā likuma 2. panta otrajā daļā un 7. panta trešajā un piektajā daļā noteiktās prasības izpildāmas līdz 2008. gada 31. decembrim”. 2008. gada 18. decembrī Saeima pieņēma likumu „Grozījums Aizturēto personu turēšanas kārtības likumā”, pagarinot minētajā normā noteikto pārejas periodu par pieciem gadiem, proti, līdz 2013. gada 31. decembrim. No likuma anotācijas izriet, ka īslaicīgās aizturēšanas vietu sakārtošana atbilstoši cilvēktiesību prasībām esot laikietilpīgs process. Bez tam šo vietu labiekārtošanai piešķirtie līdzekļi esot novirzīti citiem mērķiem (*sk. likumprojekta „Grozījums Aizturēto personu turēšanas kārtības likumā” anotāciju <http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/9075F91CE9156A9DC225750B005465DE?OpenDocument>, aplūkota 2010. gada 7. decembrī*).

Tiesībsargs laika posmā no 2008. gada februāra līdz 2010. gada martam ir konstatējis, ka īslaicīgās aizturēšanas vietas neatbilst minimālajām cilvēktiesību aizsardzības prasībām. Piemēram, minētajās vietās nav dabīgās ventilācijas un dienas gaismas; nav ierīkoti pastaigu laukumi vai arī ieslodzītajām personām netiek nodrošinātas pastaigas svaigā gaisā; kamerās nav pieejams dzeramais ūdens; gultu (lāvu) ir par maz, tāpēc vairākas personas var uz tām gulēt tikai pēc kārtas; nav izveidotas atsevišķas dušas telpas; kamerās nav galdu, krēslu un solu. Bez tam sanitārais mezgls atsevišķos gadījumos nav nodalīts no pārējās telpas vai kamerā vispār nav izveidots. Šādā gadījumā sanitārā mezgla funkciju pildot kameras stūrī novietotie spaiņi (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 87.–132. lpp.*).

Izmantojot apmeklējumu laikā iegūto informāciju, Tiesībsargs vērsās Saeimā ar priekšlikumu par Aizturēto turēšanas likuma pārejas noteikumu 1. punkta izslēgšanu. Šis Tiesībsarga priekšlikums tika vērtēts Saeimas Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisijas 2009. gada

4. novembra sēdē, kurā piedalījās arī Iekšlietu ministrijas un Finanšu ministrijas pārstāvji. Komisija Tiesībsarga priekšlikumu noraidīja un kā noraidījuma pamatojumu minēja priekšlikuma neatbilstību Saeimas kārtības ruļļa prasībām, proti, priekšlikumā nebija norādīts nepieciešamo finanšu līdzekļu avots (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 43. un 44. lpp.*).

Tiesībsarga likuma 12. panta 8. punktā kā viens no vairākiem Tiesībsarga uzdevumiem ir minēts uzdevums sniegt Saeimai, Ministru kabinetam, pašvaldībām vai citām iestādēm ieteikumus par tiesību aktu izdošanu vai grozīšanu. Tiesībsarga biroja likuma projekta anotācijā *expressis verbis* tika norādīts, ka Tiesībsargs ir apveltīts ar plašu kompetenci un tam jāklūst par efektīvu cilvēktiesību aizsardzības instrumentu Saeimas rokās (*sk. Tiesībsarga biroja likuma projekta anotāciju http://helios-web.saeima.lv/bi8/lasa?dd=LP0858_0, aplūkota 2010. gada 7. decembrī*). Tātad, ievērojot Tiesībsarga likumā noteikto, arī Saeimai ir pienākums pēc iespējas rūpīgāk izvērtēt Tiesībsarga sniegtos ieteikumus par nepieciešamību grozīt vai pieņemt jaunus tiesību aktus cilvēktiesību īstenošanas, nodrošināšanas vai aizsardzības jautājumos. Likumdevēja un nacionālā cilvēktiesību aizsardzības mehānisma – Tiesībsarga – mijiedarbībai jābūt vērstai uz to, lai efektīvi izskaustu cilvēktiesību aizsardzības jomā konstatētās tiesību aktu nepilnības.

Nebūtu pieļaujama tāda prakse, ka Saeimas komisija pēc būtības nevērtē Tiesībsarga sagatavotos ieteikumus, aizbildinoties ar to neatbilstību Saeimas kārtības rullī likumprojektam izvirzītajām prasībām un norādot, ka tajos nav ietverts ieteikumu īstenošanai nepieciešamo finanšu līdzekļu avots. Visupirms jau pašas Saeimas pienākums ir gādāt par to, lai pastāvošā tiesiskā sistēma pilnībā atbilstu pamattiesību vai cilvēktiesību prasībām.

14.2. Komitejas ziņojumos norādītās īslaicīgās aizturēšanas vietu neatbilstības minimālajiem cilvēktiesību aizsardzības standartiem būtībā sakrīt ar Tiesībsarga konstatēto [*sk., piemēram, Report to the Latvian Government on the*

visit to Latvia carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 27 November to 7 December 2007, paras. 31 – 33].

Tiesībsarga pieteikumā un Komitejas ziņojumos norādītajām nepilnībām analogiskas nepilnības ir konstatētas arī administratīvo tiesu nolēmumos. Piemēram, Administratīvās apgabaltiesas 2009. gada 14. septembra spriedumā lietā Nr. A42583206 un Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta (turpmāk – Senāts) 2010. gada 9. jūnija spriedumā lietā Nr. SKA-126/2010 tika vērtēta īslaicīgās aizturēšanas vietās valdošo apstākļu atbilstība minimālajiem cilvēktiesību aizsardzības standartiem. Pieteicējs šajā lietā norādīja vairākus apstākļus, kuru dēļ viņa uzturēšanās īslaicīgās aizturēšanas vietas kamerā esot uzskatāma par neatbilstošu Satversmes 95. panta un Konvencijas 3. panta prasībām.

Administratīvā apgabaltiesa par būtisku cilvēktiesību aizskārumu atzina tikai ikdienas pastaigu ilgstošu nenodrošināšanu un šajā sakarā piešķīra personai kompensāciju par morālo kaitējumu 1000 latu apmērā. Senāts minēto spriedumu atcēla, citastarp atzīstot, ka apgabaltiesa nepamatoti izdarījusi secinājumu par katru īslaicīgās aizturēšanas vietas apstākli atsevišķi. Proti, tajos gadījumos, kad katrs apstāklis pats par sevi nerada būtisku cilvēktiesību aizskārumu un Satversmes 95. panta pārkāpumu, tiesai ir jāvērtē, vai apstākļi, kas tiek atzīti par pierādītiem, kopumā neveido būtisku cilvēktiesību aizskārumu un Satversmes 95. panta pārkāpumu (*sk. Administratīvās apgabaltiesas 2009. gada 14. septembra spriedumu lietā Nr. A42583206 un Senāta 2010. gada 9. jūnija spriedumu lietā Nr. SKA-126/2010 lietas materiālu 1. sēj. 163. – 184. lpp.*).

Attiecībā uz personu turēšanas apstākļiem īslaicīgās aizturēšanas vietās var uzskatīt, ka arī pati valsts atsevišķos gadījumos tos atzīst par neatbilstošiem Konvencijas 3. panta prasībām. Piemēram, ECT ir ierosinājusi vairākas lietas, kurās personas norādījušas uz īslaicīgās aizturēšanas vietu apstākļu neatbilstību

Konvencijas prasībām. Latvijas valdība šajās lietās ir panākusi mierizlīgumus, un personām kompensācijā izmaksāti attiecīgi 4000 un 5000 eiro (*sk. ECT lēmumus lietās: Sergejs Talankovs v. Latvia, no. 5001/04, 4 January 2008, un Aleksejs Radiņš v. Latvia, no. 31849/03, 16 March 2010*).

Aizturēto turēšanas likuma pārejas noteikumu 1. punkts līdz 2013. gada 31. decembrim pieļauj īslaicīgās aizturēšanas vietās tādus apstākļus, kas neatbilst Satversmes 95. pantam, kā arī starptautiskajiem cilvēktiesību aizsardzības standartiem. Minētā norma paredz personām vēl lielāku pamattiesību aizskārumu, jo ļauj ilgākā laika posmā neveikt nekādus uzlabojumus, kas novērstu nepieņemamu uzturēšanās apstākļu kopumu īslaicīgās aizturēšanas vietās.

Nenodrošinot īslaicīgās aizturēšanas vietu atbilstību cilvēktiesību aizsardzības standartiem, valstij ilgtermiņā neizbēgami rodas arī citi izdevumi. Tie visupirms ir saistīti ar kompensāciju izmaksām, ko personai nacionālā līmenī piešķir administratīvās tiesas, bet starptautiskā līmenī – cilvēktiesību aizsardzības institūcijas, kuru kompetenci ir atzinusi Latvijas Republika.

15. Saeima Aizturēto turēšanas likuma pārejas noteikumu 1. punkta pieņemšanu pamato ar argumentu, ka likumā paredzēto standartu ieviešana prasa apjomīgus īslaicīgās aizturēšanas vietu labiekārtošanas darbus un būtiskus finanšu izdevumus.

No Iekšlietu ministrijas sniegtās informācijas un likumprojekta „Aizturēto personu turēšanas kārtības likums” anotācijas redzams, ka 2005., 2006. un 2007. gadā īslaicīgās aizturēšanas vietu labiekārtošanai kopumā tika piešķirti 339 182,15 lati, tātad ievērojami mazāka summa par likumprojekta anotācijā paredzēto. Savukārt 2008. un 2009. gadā šim mērķim netika piešķirti nekādi līdzekļi, bet 2010. gadā plānoto 272 428 latu vietā tika piešķirti vien 7789 lati. Līdz ar to 2008., 2009. un 2010. gadā saņemtais finansējums ir bijis mazāks nekā

viens procents no plānotā (sk. *lietas materiālu 1. sēj. 48.–49. lpp. un likumprojekta „Aizturēto personu turēšanas kārtības likums” anotāciju http://helios-web.saeima.lv/bi8/lasa?dd=LP1364_0, aplūkota 2010. gada 7. decembrī*).

Attiecībā uz notiesāto personu tiesībām ir atzīts, ka valstij nav tiesību, aizbildinoties ar ekonomiska rakstura apsvērumiem, atteikties no tās pamatpienākuma izpildes, ja tā rezultātā netiek ievērotas minimālās cilvēktiesību aizsardzības prasības. Resursu nepietiekamības problēma valstij iespēju robežās jārisina ar citām metodēm (sk. *Satversmes tiesas 2010. gada 9. marta sprieduma lietā Nr. 2009-69-03 8.2., 8.3. un 11. punktu*). Minētie secinājumi vienlīdz ir attiecināmi arī uz personām, kuras atrodas īslaicīgās aizturēšanas vietās.

ECT, vērtējot valsts atbildību par Konvencijas 3. panta pārkāpumiem, ir noraidījusi argumentus par valstij pieejamiem finanšu līdzekļiem, atzīstot, ka to trūkums nevar attaisnot tik sliktus apstākļus ieslodzījuma vietās, kas pārkāpj Konvencijas 3. panta prasības (sk., *piemēram, ECT spriedumus lietās: Poltoratskiy v. Ukraine, no. 38812/97, 29 April 2003, para. 148; Iovchev v. Bulgaria no. 41211/98, 2 February 2006, para. 136, un Bazjaks v. Latvia, no. 71572/01, 19 October 2010, para. 111*).

Līdzīgi Pakta 10. pants paredz valstij pienākumu arī tad, ja tai ir ekonomiskas grūtības, tomēr dot ieslodzītajām personām minimālās cilvēktiesību aizsardzības garantijas (sk. *Nowak M., p. 250*).

Tāpat arī Senāts ir atzinis, ka valsts budžeta līdzekļu trūkums nevar kalpot par attaisnojumu Satversmes 95. pantā noteikto pamattiesību neievērošanai attiecībā uz personām, kuras atrodas īslaicīgās aizturēšanas vietās (sk. *Senāta 2010. gada 6. maija sprieduma lietā Nr. SKA-160/2010 19. punktu un 2010. gada 9. jūnija sprieduma lietā Nr. SKA-126/2010 14. punktu www.at.gov.lv, aplūkots 2010. gada 14. decembrī, un lietas materiālu 1. sēj. 181. lpp.*).

Viens no galvenajiem Aizturēto turēšanas likuma pieņemšanas mērķiem bija nodrošināt minimālajiem cilvēktiesību standartiem atbilstošus sadzīves apstākļus īslaicīgās aizturēšanas vietās (*sk. likumprojekta „Aizturēto personu turēšanas kārtības likums” anotāciju*). Savukārt Saeimas rīcība, lemjot par finansējuma piešķiršanu sadzīves apstākļu uzlabošanai īslaicīgās aizturēšanas vietās saskaņā ar likumā noteiktajām prasībām, nav bijusi pienācīga. Pat pēc pārejas perioda pagarināšanas līdz 2013. gada 31. decembrim nav ievērots plānotais līdzekļu piešķiršanas grafiks.

Fakts, ka līdzekļi netika piešķirti atbilstoši plānotajam grafikam, Satversmes tiesai rada bažas par to, ka arī pirms pašām termiņa beigām, 2013. gada nogalē, būs nepieciešams atkal lemt par tā pagarināšanu, jo īslaicīgās aizturēšanas vietas vēl joprojām nebūs sakārtotas atbilstoši likuma prasībām. Situācija, kuru pieļauj Aizturēto turēšanas likuma pārejas noteikumu 1. punkts, pastāv jau ilgi, un būtiski uzlabojumi šajā laikā nav veikti. Pie tam, pamatojoties uz minēto normu, pašreizējā situācija var saglabāties vēl trīs turpmākos gadus. Šāda likumdevēja rīcība acīmredzami neatbilst Satversmei.

Līdz ar to Satversmes tiesa atzīst, ka Aizturēto turēšanas likuma pārejas noteikumu 1. punkts neatbilst Satversmes 95. pantam.

16. Konstatējot Aizturēto turēšanas likuma pārejas noteikumu 1. punkta neatbilstību kaut vienai augstāka juridiskā spēka tiesību normai, tas atzīstams par prettiesisku. Līdz ar to nav nepieciešams izvērtēt tā atbilstību Satversmes 1. pantam.

17. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta trešo daļu tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiskā spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav lēmusi citādi.

17.1. Izskatāmajā lietā Aizturēto turēšanas likuma 7. panta piektās daļas 1. punkta vārdu un skaitļa „ar sienu, kuras augstums nepārsniedz 1,2 metrus” tūlītēja spēka zaudēšana ir pieļaujama, jo minētā norma neparedz nekādu cilvēktiesību aizsardzības minimālo standartu. Pēc tās spēka zaudēšanas Aizturēto turēšanas likuma 7. panta piektās daļas 1. punkts paredzēs, ka kamerā ierīko „ūdensvadām pieslēgtu sanitāro mezglu, kas no pārējās telpas ir norobežots”.

Vienlaikus Satversmes tiesa uzskata, ka Saeimai ir pienākums pieņemt Aizturēto turēšanas likuma 7. panta piektās daļas 1. punktu jaunā redakcijā. Šai normai ir jāparedz minimālās aizturēto personu privātuma aizsardzības garantijas, kas būtu taisnīgi līdzsvarotas ar citu personu un sabiedrības drošības apdraudējuma novēršanas pasākumiem.

Savukārt pieņemtā regulējuma īstenošanas termiņš nosakāms līdz 2012. gada 1. janvārim, un šajā laikā saglabājams vismaz pašreizējais aizturēto personu privātuma aizsardzības līmenis.

17.2. Lemjot par Aizturēto turēšanas likuma pārejas noteikumu 1. punkta spēka zaudēšanu, Satversmes tiesa ņem vērā, ka īslaicīgās aizturēšanas vietu stāvoklis ir neapmierinošs un šā punkta tūlītēja spēka zaudēšana varētu apdraudēt tiesībaizsardzības iestāžu, piemēram, vispārējās jurisdikcijas tiesu, prokuratūras un valsts policijas, efektīvu darbību. Proti, pēc Aizturēto turēšanas likuma pārejas noteikumu 1. punkta tūlītējas spēka zaudēšanas varētu izveidoties tāda situācija, ka valstī vairs nav pietiekami daudz īslaicīgās aizturēšanas vietu, kurās būtu pieļaujama aizturēto personu ievietošana. Līdz ar to ir nepieciešams laiks minēto trūkumu novēršanai.

Satversmes tiesa vairākkārt secinājusi, ka gadījumos, kad tūlītēja apstrīdētās normas atcelšana būtu vēl vairāk neatbilstoša Satversmei nekā šīs pašas normas atstāšana spēkā, ir iespējams noteikt sprieduma izpildes termiņu

(sk., piemēram, Satversmes tiesas 2002. gada 22. oktobra sprieduma lietā Nr. 2002-04-03 secinājumu daļas 3. punktu, 2008. gada 21. oktobra sprieduma lietā Nr. 2008-02-01 12. punktu un 2010. gada 9. marta sprieduma lietā Nr. 2009-69-03 16. punktu).

Satversmes tiesai, izmantojot Satversmes tiesas likuma 32. panta trešajā daļā piešķirtās tiesības, iespēju robežās ir jāgādā par to, lai situācija, kāda varētu veidoties no brīža, kad apstrīdētās normas zaudē spēku, līdz brīdim, kad Saeima to vietā pieņems jaunas normas, neradītu personām Satversmē garantēto pamattiesību aizskārumu, kā arī nenodarītu būtisku kaitējumu valsts vai sabiedrības interesēm *(sk. Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 25. punktu).*

No vienas puses, īslaicīgās aizturēšanas vietu labiekārtošanas jautājumiem vairāku gadu garumā patiešām nav pievērsta pietiekama uzmanība un nav piešķirts to labiekārtošanai nepieciešamais finansējums. Šādā veidā tika skartas vairāku desmitu tūkstošu personu tiesības. No otras puses, Iekšlietu ministrijas sniegtā informācija liecina, ka Aizturēto turēšanas likuma 2. panta otrajā daļā un 7. panta trešajā un piektajā daļā noteikto prasību izpildei nepieciešami vairāk nekā trīs miljoni latu *(sk. lietas materiālu 1. sēj. 49. lpp.)*. Pie tam veicamo uzlabojumu apjoms ir ievērojams un prasa attiecīgo pasākumu plāna izstrādi atbilstoši piešķirtajam finansējumam. Proti, īslaicīgās aizturēšanas vietu labiekārtošanas projektu izstrādāšanai, pienācīgai Publisko iepirkumu likumā noteikto procedūru veikšanai un attiecīgo darbu īstenošanai ir nepieciešams zināms laiks.

Atbilstoši Satversmei likumdevējs ir tas, kurš izšķir nozīmīgus valsts un sabiedriskās dzīves jautājumus, tostarp lemj par valsts budžeta jautājumiem *(sk., piemēram, Satversmes tiesas 2009. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2009-43-01 35.3. punktu)*. Satversmes tiesai iespēju robežās jāatturas no tādu lēmumu pieņemšanas, kuri būtu finansiāli vai organizatoriski grūti izpildāmi.

Nemot vērā šos apsvērumus, Satversmes tiesa atzīst, ka Aizturēto turēšanas likuma pārejas noteikumu 1. punkts zaudē spēku no 2012. gada 1. janvāra.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30. – 32. pantu, Satversmes tiesa

nosprieda:

1. Atzīt Aizturēto personu turēšanas kārtības likuma 7. panta piektās daļas 1. punkta vārdus un skaitli „ar sienu, kuras augstums nepārsniedz 1,2 metrus” par neatbilstošiem Latvijas Republikas Satversmes 95. pantam.

2. Atzīt Aizturēto personu turēšanas kārtības likuma pārejas noteikumu 1. punktu par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 95. pantam un spēku zaudējušu no 2012. gada 1. janvāra.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

G. Kūtris